

o sociálních hnutích typu Indignados a jejich „experimentech v ulicích“, s. 42). Bordoni naproti tomu projevuje vůči těmto pokusům skepsi a jediné možné řešení krize spatřuje v ekonomice. Tuto myšlenku však dále nerozvádí a není jasné, jak by takové řešení skrze ekonomiku mohlo vypadat. Omezuje se tak jen na konstatování, že ekonomika je jediným možným nástrojem sociální kontroly a jediným aktérem, který by mohl ustavit novější řád (s. 184). Bohužel autoři své názorové střety aktivně dále nediskutují a čtenář je ochuzen o detailnější argumentaci.

Knihu *Stát v krizi* lze doporučit širšímu čtenářskému publiku, jelikož je psaná barvitým esejistickým stylem. Co se týče sociologického publika, zaujmout by mohla zejména čtenáře, kteří se zajímají o politickou sociologii (a především o národní stát a teorii demokracie), a také ty, jejichž oblastí zájmu je modernita a diagnostika doby jako taková. Kniha může díky velkému množství referencí dobře sloužit i jako přehled starších i novějších konceptů spojených s národním státem a modernitou. Kniha sice nenabízí žádné převratné myšlenky či koncepty (používané koncepty jsou většinou vypůjčené od jiných autorů a jde tak do určité míry spíše jen o shrnutí několika znělých současných úvah o dnešní době), ale nelze jí upřít pronikavé vylíčení aktuálních trendů (zejména zdařilé jsou Baumanovy úvahy o svobodě). Zůstává však otázkou, zda vylíčená krize států značí budoucí zánik státní moci jako takové, či zda dojde k její transformaci. Autoři se této otázce bohužel vyhnuli a ani ji nenabídli čtenářům k zamyšlení. Ačkoliv u některých výroků autoři maskují absenci přesvědčivé argumentace používáním barvitých metafor, knihu lze označit za inspirativní diagnostiku dnešní doby a jde tak o hodnotný příspěvek do diskuse o současném charakteru krizové doby. Čtenáři však může být líto, že potenciál dialogu dvou autorů zůstal trochu nevyužit a interakce byla jen velmi střídáma. Srovnání úvah obou

autorů tak zůstává hlavně na bedrech čtenáře. Čtenář se navíc musí předem smířit s tím, že kniha nepřináší žádné vize budoucnosti; nabízí tak spíše otázky než odpovědi.

Petra A. Beránková

Gianni Vattimo: *Transparentní společnost*
Praha, RUBATO 2013, 148 s.

Kniha Gianniho Vattima *Transparentní společnost*, ať již v italském originále, či v českém překladu z roku 2013, jistě neunikla pozornosti žádného zájemce z oboru společenských věd. Proto překvapí, že unikla pozornosti recenzentů, a až na nepříliš povedenou recenzi (abstrakt knihy) na portálu *iLiteratura* knihu recenzovala pouze Tereza Matějčková v *České pozici* formou, která spíše než recenzi připomíná autorčinu úvahu nad prvky postmoderny. Netvrdím, že každou vydanou knihu z oboru musí okamžitě provázet vlna recenzí na stránkách odborných periodik (to ani není možné), v případě knihy tak zajímavé je to však škoda. Možná je to tím, že závěry knihy jsou zdánlivě všeobecně známé. I přesto lze v českém prostoru stále narazit na křehčité úvahy o postmoderně a váhání o významech postmoderny, jako by postmoderna nebyla fakt, ale předmět „volby“. Vattimův text nabízí možnost, jak debatu o postmoderně pojmově ukotvit a posunout dál, respektive jak ji smysluplně založit a umožnit. Jak čteme z obalu knihy: „co zbytečných floskulí a směšných omylů by si (dodejme nejen, pozn. aut.) naši politici, televizní diskutéři a umělci mohli odpustit, kdyby znali tuto knihu.“

Vattimo neztrácí čas zkoumáním předpokladů a možností zkušenosti či definováním metody, ale bezprostředně se vrhá do popisu a analýzy jevů současnosti formou eseje, což činí text přístupným, ale současně svádí k nepozornému čtení. Pokud má vystoupit významnost Vattimova díla, musí čtenář na paletě jevů pozorně sledovat li-

nii výkladu a nenechat se lákat autorovými odbočkami a odkazy. Sledování ústřední linie pak umožní nahlédnout také základní předpoklad a možnost autorovy práce – dějinnou pozici a autorovo bližší určení jako bytosti individuální a schopné výkladu. Tyto tři aspekty Vattimova textu následující pasáž blíže sleduje a rozvádí.

Stěžejní kostru knihy tvoří charakteristika současnosti jako postmoderny a společnosti jako společnosti postmoderní a komunikační. Postmoderní společnost prošla zkušeností moderny a překonala ji. Protože však prvky moderního myšlení stále (například ve vědě, v médiích či společenském diskursu) přetrvávají, specifikuje Vattimo postmodernu jejím vymezováním od moderního a jeho dekonstruktivistickým výkladem. Určující hodnotou moderny je být moderní, věřit v dějiny, jejich přirozený běh a pokrok, stejně tak možnost tento běh (či cokoliv jiného) transparentně nahlédnout a vyjasnit, překonat nerozumné překážky. Nese to v sobě přesvědčení o možnosti správného – rozumného – výkladu skutečnosti s tím, že tento rozumný výklad odpovídá skutečnosti. Postmoderní společnost osvěcenský optimismus odmítla, neboť nahlédla, že rozumný výklad je pouze jednou z možností, respektive že existuje bezpočet rozumných výkladů se stejným nárokem na správnost. Jako se jednotný výklad dějin ukázal jako vítězství interpretace jedné skupiny nad druhou, ukázal se i Rozum jako jedna z forem racionality. V pluralitě racionalit již žádná nemůže klást nárok na úplnost a pravdivost.

Proměnu moderní společnosti v postmoderní, pokračuje Vattimo, zapříčinily reálné skutečnosti, jako byl rozpad koloniálních panství a emancipace utlačovaných. Doprovázel ji a podporoval prudký rozvoj médií a společenských věd, charakteristický multiplicitou výkladů. Postmoderní společnost je společnost celosvětová, necentrováná, neukotvená a možnost soudržnosti ji dává komunikace. V ní nárok na respekt získává ten, kdo nevznáší požada-

vek na pravdu, tedy nenárokuje svému výkladu shodu se skutečností, a drží se pravidel diskursu. Skutečnost (přesněji Hegeleva reálná skutečnost) se rozplynula. Komunikace ji odkryla jako skutečnost interpretovanou, tj. neskutečnou, nejednotnou, chaotickou, diverzifikovanou, jako neuspořádanou změť různých interpretací. Výklad se může pokoušet o její sjednocení, vyjasnění, uspořádání, ale žádný již neodrazí realitu. Realita není. Modernistické nálady sice stále volají po ideálu pravdy a vznášejí nárok na odpovídající hlas, ale volání zůstává nevyslyšeno. Každý výklad s nárokem na pravdu je demagogický a odsouzený k nezdaru, tvrdí Vattimo. Modernistický ideál transparency nahradil ideál emancipace.

Derealizaci skutečnosti autor určuje jako jeden ze základních jevů postmoderny. Znamená zbavení skutečnosti jejího bytí, vyprázdnění, nivelizaci. Hlubokou, reálnou skutečnost nabízí již pouze mýtus. Derealizaci způsobila zásadní zkušenost, sice zkušenost ztráty dějin jako pilíře skutečnosti. Společnost komunikace realitu skutečnosti přesunula (jako obraz) na bedra subjektu. O jakém subjektu hovoříme? O tom, který na sebe hledí ze stránek médií: „Místo individuální zkušenosti nastupuje zkušenost mediální a člověk nalézá své kořeny a identitu jen tehdy, hledí-li na sebe ze stránek novin, televize či internetu; jinak bloumá světem vykořeněn, bez osobnosti.“ (přebal knihy) Realita obrazu se stala skutečnější, protože skutečnost, kterou by obraz reprezentoval a zobrazoval, zmizela. Ztrátu reality odráží i zkušenost subjektu.

Proměnu zkušenosti postmoderního subjektu Vattimo zachycuje popisem proměny umění. Jeho smyslem je v postmoderně šokovat a stavět před oči smrtelnost. Dílo již nezachycuje harmonii, svět, nenavozuje jednotu subjektu se světem v kontemplaci, ale vytrhává ze světa a ukazuje člověku jeho vrženost. Estetická zkušenost zachovala svou podstatu – zůstala specifická

kou reflexivní zkušeností –, ale prožitek se proměnil. Má povahu šoku vyplývajícího z náhledu vrženosti do světa a smrtelnosti. To, co zde nazýváme světem, není skutečností, nýbrž „snad jen zbytkovým okruhem a regulativním horizontem (ale jak problematickým), ve kterém se artikuluji světy.“ (s. 109) Poznaték bezprecedentní vrženosti a smrtelnosti se pojí s náhledem subjektivní určitosti (člověk zažívá jisté vmístnění), ale je to určitost daná nikoliv místem, nýbrž výkladem, do něhož se člověk rodí a který si osvojuje. Určitost subjektu znamená výklad dějinné pozice daný přináležitostí k určitému společenskému celku, „komunitě“ jako společnosti určité vůči jiným. Kantova reflexe lidství v prožitku krásného se v postmoderní estetické zkušenosti proměnila v prožitek přináležení ke komunitě určité jen díky existenci jiných komunit. Podstatným znakem díla se stala nikoliv hloubka, ale povrchnost, ornament smysluplný jako zdobivost beze smyslu určitá souvislostí odkazů a začleněností do jiných ornamentálních tvarů. Zkušenost člověka se estetizovala.

Derealizace skutečnosti připomíná, podle Vattima, evropskou zkušenost sekularizace, tedy zkušenost vyprazdňování reality a zeslabování její hloubky, a v zásadě na ni navazuje; je to zaujímání distance ke všemu jistému, jednoznačnému, opravdovému. I já, zprvu reálné, hluboké, mystické, stává se snem. Jeho nahlédnutí nevede k probuzení, ale k prostému nahlédnutí a pokračování ve snění, „vědouc, že sníme“. Důsledky rozhodování a jednání v tomto „snu“ nemusí být tak radikální, respektive člověk je ve svém jednání svoobodnější. V tom tkví smysl sekularizace a emancipace.

Člověk v této perspektivě může nahlédnout, že jeho realitu tvoří náhodně uspořádaný výklad, změť kontextů a interpretací seskupených v určitém místě v určitém čase. Jednu z forem výkladu představuje věda. Rozvoj společenských věd je přirozenou součástí rozvoje vztahu post-

moderního člověka ke světu a sobě samému, říká Vattimo. Předmětem zkoumání společenských věd není realita o sobě, ale vědecky konstruovaný předmět. Jejich funkcí není předmět co nejryzeji poznat, ale vytvořit, nikoliv pozorovat, ale konstruovat. Společenské vědy, tvrdí Vattimo, svět fabulizují stejně jako například média. Nečiní to ve prospěch bezuzdného zmnožování výkladů, nýbrž ve prospěch vyjasnění možnosti správného výkladu. Adekvátně, dle Vattima, se této možnosti a především možnosti korekce vědeckých výkladů chápá hermeneutika jako umění správného výkladu textu. Hermeneutika je v postmoderním pojetí zkoumáním bezrozpornosti, koherence a logické soudržnosti výroku. Společenské vědy tedy s de-realizací neztratily možnosti tvorby, pouze se emancipovaly – tak jako subjekt – od reality a uzavřely se do sebe. Mají stále co nabídnout, protože vyjasňují konstruovaný svět, možnosti a pravidla konstrukce. To ovšem jen s přiznáním vlastní dějinné pozice a s opuštěním zastaralého, modernistického nároku na skutečnost o sobě. Usouvztažnění tohoto druhu opět dle Vattima nabízí možnosti projasnění a vylepšení ve smyslu logického uspořádání.

Vattimo přiznáním mnohosti perspektiv neztrácuje možnosti moderní vědy. Formuluje skutečnosti známé, ale nikoliv ještě zcela zřejmé. V pohybu, v němž mnozí vidí více úpadek a relativizaci, nachází pozitivní obrat, možnosti emancipace a lepšího, „pravdivějšího“ života. Zajímavé – a pro společenské vědy a jejich filosofii zásadní – jsou jeho reflexe médií a obrazu. Pokud se realita konstruuje společensky lokálně skrze interpretace jako kontext a neohraňovaná změť či shluk výpovědí, pak média konstrukci tohoto kontextu z velké míry pomáhají, protože „jsou slyšet“. Studium jejich fungování se zde ukazuje jako zásadní k odkrytí konstrukce (obrazu) reality.

Vattimova kniha vystihuje postmoderního ducha a jeho fenomény velmi přesně. Svým způsobem navazuje na ontologii

T. Luckmanna a P. Bergera, rozvádí ji a aktualizuje s důrazem na partikularitu konstruovaných realit, ale nejsou to sociální vědci, k jejichž odkazu se Vattimo hlásí. Odvolává se spíše na Nietzscheho a Heideggera při popisu (sociální) reality současnosti a osvojuje si jejich terminologii. V překladu Antonína Kosíka tyto – ale i jiné – souvislosti vystupují velmi přirozeně, srozumitelně a čtivě. Kniha by neměla rozhodně chybět v knihovně žádného zájemce o obor společenských věd a filosofie.

Lenka Hanovská

Simonetta Longhi, Alita Nandi:

A Practical Guide to Using Panel Data

London, Sage Publications Ltd 2015, 310 s.

V České republice máme v současnosti k dispozici několik panelových šetření, dílem národních (PISA-L nebo Vysokoškolskáci od týmu prof. Matějů), dílem mezinárodních (SHARE, EU-SILC). V současnosti navíc čeští výzkumníci připravují či sbírají data ve dvou velkých panelech financovaných z prostředků GA ČR (project CLOSE, navazující na šetření TIMSS, a Český národní panel). Proto je více než potřebné se poučit, jak panelová data správně zpracovávat, a to je zejména náplní recenzované knihy. Kniha představuje několik existujících panelových šetření a na jejich datech přímo demonstruje analytické možnosti při práci s panelovými daty. Pro analýzu využívá výhradně software STATA (verzi 12). Obě autorky spolupracují na velkém šetření UK nazvaném British Household Panel Survey (BHSP), které zajišťuje University of Essex. Kromě podílu na výzkumných pracích obě autorky též vyučují kurz založený na tomto šetření, který je věnován analýze panelových dat. A právě náplň tohoto kurzu je obsahem posuzované knihy.

Kniha obsahuje 14 kapitol, které jsou vždy poměrně jasně strukturované, nadto doprovázené shrnutím a odkazem na de-

tailnější pojednání v odborné literatuře. Lze ocenit, že jde zpravidla o odkazy na klasiky z oboru, nadto opravdu pečlivě vybrané tak, aby i čtenář méně zdatný ve statistice byl schopen knihy přečíst.

V první kapitole autorky vysvětlují, v čem spočívají přednosti panelů oproti častěji užívaným průřezovým šetřením. Autorky ale též korektně upozorňují na skutečnost, že zejména shromažďování panelových dat může být mnohem složitější než realizace jednorázového průřezového šetření. Ve druhé kapitole jsou představeny panely, jejichž data se poté využívají ve zbytku knihy; kromě již uvedené studie BHSP jde o německý panel SOEP a americký panel PSID (The Panel Study of Income Dynamics). V této kapitole mohou nalézt inspiraci zejména výzkumníci, kteří připravují vlastní panelová šetření.

V následujících třech kapitolách (kap. 3 až 6) popisují autorky přípravné práce s daty. U panelových dat více než jinde platí okřídlená poučka, že příprava dat zabere často mnohem více času než následná analýza. Bez kvalitní přípravy ale nelze dosáhnout kvalitních analytických výsledků. S ohledem na skutečnost, že i data z připravovaných panelových šetření v ČR by měla být k dispozici odborné veřejnosti, lze v knize hledat inspirace pro kvalitní přípravu panelových dat a jejich dokumentace pro možné zveřejnění v datových archivech. Lze proto doporučit četbu čtvrté kapitoly věnované dvěma základním datovým formátům (long vs. wide), dále je vhodné věnovat pozornost popisu identifikačních proměnných v šesté kapitole. Ukázky na britském panelu domácností velice pomáhají snadnému porozumění a jsou též inspirací pro vlastní výzkumnou praxi. V neposlední řadě se sluší zmínit i problematiku spojování panelových dat včetně připojování externích dat (typicky regionální statistiky), o které pojednává pátá kapitola.

Sedmá kapitola mírně vybočuje, pojednává o vahách, výzkumných designech